

TÖRÖK JÓZSEF:

MIT KÍVÁN A KÖZMŰVELŐDÉS? Ajánlások egy demokratikus kormány számára

„Közművelődési tevékenység:
a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő,
megismerő, kultúraelsajátító,
művelődő és alkotó célú cselekvése,
amely jellemzően együttműködésben,
közösségekben valósul meg.”
(1997. évi CXL. tv. 1. sz. mell. r/)

Sokan gondolják úgy velem együtt, hogy **2022-ben** nem csak kormány-, hanem újfent **rendszer váltásra van szükség**. Az Orbán-rezsim ugyanis olyan mértékben amortizálta le a demokratikus jogállamot, hogy szinte alapjairól kell újraépíteni. Ennek tartalmáról többen-többféleképpen írtak és szóltak. Ám jeles közéleti személyek is – köztük közgazdászok, jogászok, politológusok – gyakran megelégednek az össztársadalmi lét három szférájából kettő orvoslásával, azaz **pragmatikus gazdasági és társadalmi programok** sorolásával¹, amelyek kétségkívül fontos lépések, ám a magyar társadalom újjáépítésének „csak” **szükséges, de nem elégséges feltételei**.

Égetően hiányoznak a programokból és nyilatkozatokból a **kulturális szféra** értékvilágának, sokrétű intézményrendszerének és finanszírozásának újrafogalmazására irányuló elképzelések. S ha itt-ott van is, – a társadalmi közfelfogással szinkronban – kultúra alatt elsősorban az ún. magaskultúrát, legfőképpen a művészeteket értik. Így aztán a pártok gondolkodása gyakran nem jut tovább a színházak körüli vitáknál és a nagy országos közgyűjtemények és művészeti intézmények (PIM, MMA, NKA, OSZK...) sorsánál. Ám ez a felfogás nem lehet elegendő egy demokratikus kormány számára, amelynek – ha nem is első, de – egyik legfontosabb dolga **a kulturális értékek védelme, közvetítésének, az állampolgárok művelődési lehetőségeinek biztosítása**.

„A cél világos. **A kultúra** – ’magasabb’ és ’szórakoztató’ formái egyaránt – ne legyen a felső rétegek privilégiuma, hanem **jusson el az emberek sokaságához**. Olyan formában, amely ugyanakkor közösséget is teremt, mivelhogy a kultúra bármely formájának valódi elsajátításához más emberekkel való kapcsolat is szükségeltetik. Csak akkor válik az egyén igazi sajátjává, ha a közösségben is megerősítheti.”²

Ennek **legközvetlenebb kerete és terepe a KÖZMŰVELŐDÉS**, amely alapvetően **lokális cselekvés**, ezért **helyben kell a feltételrendszerét kialakítani!** Természetesen sokféle kulturális intézményben folyhat az intézmény alapfunkcióját kiegészítve, de önálló ágazatként **a tevékenység szervezeti és szakmai bázisa** mégis a mintegy **3000 művelődési házból álló intézményrendszer**.

¹ Ilyen pl. a V21 csoport Nemzeti Minimum Programja. <https://www.v21.hu/nemzeti-minimum>

² [Vitézy Iván: A közművelődés védelmében. Élet és Irodalom, 2007. november 30.](#) Az idézett szövegen túlmenően tanulságos történeti indoklás és nemzetközi összehasonlítás is olvasható.

Közművelődési intézmény:

a lakosság közösségi közművelődési tevékenységéhez erre a célra alapított, fenntartott, működtetett, megfelelő szakmai, személyi, infrastrukturális feltételekkel és alapító okirattal rendelkező költségvetési szerv vagy egyéb fenntartású intézmény.

(1997. évi CXL. tv. 1. sz. mell. p/.

Hatályon kívül helyezve: 2017. 07. 08.)

A művelődési házak fontosságát az is jelzi, hogy – különösen falvakban és kisvárosokban – egyéb szakágazati intézmények (színház, hangversenyterem, galéria...) híján – **intézménypótló kulturális funkciójuk van:** a legtöbb településen ez az egyetlen tér, ahol a közösségi művelődés hagyományos formáin (klubok, szakkörök, tanfolyamok stb.) túl – ha szerényebb keretek között is, de – lehet színházi előadást, hangversenyt, kiállítást is rendezni.

Amikor tehát a közművelődés fontosságáról szólunk, egyúttal **mintegy 7 millió állampolgár egyetlen – közvetlenül elérhető és alapvetően ingyenes vagy megfizethető – kulturális-művelődési terének fontosságáról van szó!**

A közművelődés depriválásának lépéssora

A kulturális törvény 1998. január 1-ei életbe lépése néhány évre stabilizálta és elfogadható feltételrendszerbe ágyazta a közművelődés intézményeit és alkalmazottait, később azonban fokozatosan szűkültek e lehetőségek:

- 2005-től évről-évre **csökkent** a szakalkalmazottaknak járó dokumentumvásárlási keret összege, majd 2008-ban meg is szűnt.
- 2008-ban **megszűnt** a továbbképzési normatíva.
- 2008-tól fokozatosan **csökkentek**, majd 2012-13-ra el is tűntek a minisztérium KÖZKINCS-pályázatai és a különböző EU-s pályázatok keretösszegei.

A folyamat azonban 2010 után gyorsult fel. Az Orbán-kormány szisztematikusan erodálta az ágazatot, ill. tett célratörő intézkedéseket saját politikai értékei – a „kereszténydemokrácia” – szellemében.

A teljesség igénye nélkül a legfontosabb döntések kronológiája³:

- 2011-ben a szakmaiság rovására módosult az NKA Közművelődési Kollégiumának (is) az összetétele, mert **a szakma delegáltjainak túlsúlya** – a Magyar Művészeti Akadémia és a minisztérium delegáltjaival – **átbillent a kormány képviselői oldalára** (mint a többi kuratóriumnál is).
- 2012-ben a megyei önkormányzatok által még a '60-as években létrehozott 4-5 fős megyei közművelődési tanácsadó intézményeket beolvasztották a Nemzeti (előtte: Magyar) Művelődési Intézet (NMI) kézi vezérlése alá – visszaminősítve valamennyit megyei irodává. Ezzel **felszámolták az addig „megye-releváns” közművelődési tanácsadást** – szakmailag magukra hagyva a művelődési intézményeket és szakalkalmazottaikat.
- Ezzel együtt megszüntették a 19 megyei tanácsadó intézmény honlapját, majd a szakma központi portálját (www.erikanet.hu), miközben azokon **évtizedek művelődéstörténete** halmozódott. Ez már **virtuális könyvégetés!**

³ Részletesen ld. itt: [Török József: A „kereszténydemokrácia” közművelődése. Élet és Irodalom, 2018. június 29.](#)

- 2017. január 1-től az NMI-t – több évtizedes múltját és hagyományait sem tisztelve (sz. 1951. január 6.) – kft.-vé alakították, amelynek tulajdonosa és székhelye *Lezsák Sándor* lakiteleki Népfőiskola Alapítványa lett. Az egykor volt szellemi előd a rendszerváltás környékén közel száz kutatót és népművelőt foglalkoztatott, ez a szám 2020-ban [8 főre](#) zsugorodott. Ezzel **de facto megszűnt a magyar közművelődés szakmai központja** – olyan, mintha az OSZK Könyvtári Intézete szűnt volna meg a könyvtárosok számára...
- 2017. július 8-án – érdemi szakmai és társadalmi egyeztetés nélkül – életbe lépett a kulturális törvény (1997. évi CXL.) módosítása, amelyben jelentősen **átírták az intézménytípusokat**⁴. Ezzel együtt az ágazati végrehajtási rendeletben **fellazították a szükséges szakképzéseket** és az igazgatói megbízás feltételeit, továbbá **megszüntették a képesítési pótlékokat** – az alkalmazottak Kjt.-ből való kivezetése után „természetesen” ezek már nem létező problémák lesznek...
- 2017 őszétől – mintegy öt és fél évtized után – **de facto megszűnt a közművelődés felsőfokú szakképzése**. Nincs már ugyanis *művelődésszervező* alapszak, helyette csak a *közösségszervezés szak egyik – kulturális – szakirányaként* lehet matatni a maradékon... Látszólag csak névváltozásról van szó, ám **paradigmatikusan más irányú a képzés**. Amíg korábban a képzés tananyaga a *kulturális szféra* autentikus emberi cselekvésére: a *művelődésre* és annak fejlesztésére irányult; addig az új szak a *társadalmi-politikai szféra* autentikus emberi cselekvésére: az *állampolgári-közéleti* cselekvésekre, azok szervezésére irányul.
Hiába hát a kulturális mediátor MA és a közösségi tanár MA, a két master szak előbbije szinte bármely bölcsészképzésre felvehető, így autentikus alapszak nélkül csak „lóg a levegőben”; utóbbi pedig bevallottan az iskolai közösségi-kulturális élet irányítására találtatott ki. Ezzel **fontos lépést tettek** a közművelődésben dolgozók kompetenciáinak átirányítására – vagy inkább csökkentésére; végső célként a **„népművelő” szakma megszüntetésére**...
- 2018. január 1-től a kulturális törvény újabb módosítása szerint minél kisebb egy település, annál kevesebbet kell kötelezően ellátnia a 7 közművelődési alapszolgáltatás közül: pl. az 1000 fő alatti településeken – 1758 falu 757 ezer lakója számára – elég egyet teljesíteni. A „kiéheztetett” önkormányzatok számára ez egy finanszírozási kiskapu: ami nem kötelező, az nem lesz – és még megvetni sem lehet őket érte.
Ennek következtében a népesség több mint 60%-ának lényegesen sérülnek a művelődéshez való alkotmányos jogai. Pedig az Alaptörvény is kimondja, hogy „1. Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez; 2. Magyarország ezt a jogot **a közművelődés kiterjesztésével** és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerint ti anyagi támogatásával biztosítja.”⁵
- 2020. július 1-től fontos **érték-váltás** történt. Korábban a kulturális törvény 3. § szövege ez volt: "Az állami és a települési önkormányzati fenntartású muzeális intézmény, könyvtár és közművelődési intézmény nem lehet elkötelezett egyetlen vallás, világnézet vagy politikai irányzat mellett sem."

⁴ [Török József: 2017 – paradigmaváltások a közművelődésben.](#) 37-49. o. www.torokjosef.5mp.eu

⁵ Részletesen ld. itt: [Török József: Művelődési lejtő. Élet és Irodalom. 2018. augusztus 28.](#)

Helyette ma már ez a módosítás olvasható: "Az állami és a települési önkormányzati fenntartású muzeális intézmény, könyvtár, közművelődési intézmény és közösségi szintér elkötelezett az Alaptörvényben rögzített alapelvek mellett". S mivel "**Magyarország ... keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége**" – az alkalmazottaknak immár ebben a szellemben lehet és kell dolgozniuk⁶, akkor is, ha ez a norma pl. a környezettudatos vagy informatikai művelődésben teljesen irreleváns és szűkítő.

- 2020-ra a közalkalmazotti bértábla 82%-a „elolvadt” a minimálbér összegeiben – köszönhetően a bérek „befagyasztásának”. Ma egy 18 éves munkaviszonnyal és tudományos fokozattal bíró közalkalmazott (J 6 fokozat) alapilletménye ugyanúgy 210600.- Ft, mint egy 8 osztályt végzett és szakmai képesítést szerzett pályakezdő (B 1 fokozat) – és nem az utóbbié sok...
- 2020. november 1-től az alkalmazottak a **Kjt. hatálya alól átkerülnek az Mt. hatálya alá** – fokozva ezzel kiszolgáltatottságukat és elveszítvén több járandóságukat. (Ennek ellensúlyozására tudtommal csak Budapest és Szeged Önkormányzata kötött szerződést az illetékes intézményekkel és szakszervezettel.⁷)

Cselekvési irányok és feladatok

Az eddig soroltak egyúttal kijelölik a közművelődés-politika szükséges cselekvési irányait és terepeit:

1. **A jogi keretek rendezése**
2. **Ágazati finanszírozás**
3. **Felsőfokú szakképzés és művelődéstudomány**
4. **Szakmai háló és segítő/fejlesztő munka**

*

1. A JOGI KERETEK RENDEZÉSE

Ebben a témakörben kettős feladat van:

- a) **A tevékenység jogi környezetének rehabilitálása ill. korrekciója**
 A szakma jogi környezetét meghatározó alábbi jogszabályoknál **vissza kell térni a 2017. január 1. előtti szövegekhez** – ahol szükséges, ott el kell végezni a korszerűsítést; a 20/2018. EMMI rendelet esetében viszont akár a hatályon kívül helyezést is:
- [1997. évi CXL. tv. a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről](#)
  - [150/1992. \(XI. 20.\) Korm. rendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezésére](#)
  - [2/1993. \(I. 30.\) MKM rendelet az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről \(jelenleg hatályon kívül\)](#)

⁶ Részletesen itt: [Striker Sándor: Kis lépés egy embernek, nagy lépés a totális állam felé.](#) 4-10. o.

⁷ [Török József: Ellenzéki pártolás. Élet és Irodalom, 2020. augusztus 14.](#)

- [20/2018. \(VII. 9.\) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi szintek követelményeiről](#)

A felsorolt jogszabályok áttekintése és átdolgozása kompetens szakemberek részvételével történjen, akiknek meg kell teremteniük a jogszabályok közötti koherenciát (különös tekintettel a képesítések és munkakörök „fellazított” rendszerére)! Az új módosításokat – széleskörű szakmai viták után – konszenzussal kell elfogadni!

b) Az egyéni munkajogi szabályok rendezése

Meg kell semmisíteni a kulturális intézményekben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyának átalakulásáról szóló [2020. évi XXXII. törvényt](#), és **az alkalmazottakat vissza kell helyezni a Kjt. hatálya alá**, mert **közfeladatot látnak el**. Ha a pártok komolyan gondolták a jogfosztás elleni tiltakozásukat, akkor ezt **erkölcsi kötelességük megtenni** – ellenkező esetben markáns hitelvesztéssel kell számolniuk.

2. ÁGAZATI FINANSZÍROZÁS

- A közművelődés elsődleges forrása a központi költségvetés **helyi közgyűjteményi és közművelődési normatívája**, amelyet inflációkövető módon kell meghatározni.
- Elsődleges projekt-pályázati forrás a Nemzeti Kulturális Alap, amelynek közművelődési kuratóriumát ismét **a szakma delegáltjaiból** kell összeállítani. (E javaslat természetesen túlmutat az ágazaton, mert az NKA egésze reformra szorul: vissza kell térni a parlamenti fennhatósághoz és a politikai semlegességhez.)
- Évtizedek tapasztalata, hogy a minisztériumi támogatási döntések jobbra lobbizás hatására, szakmai kontroll nélkül történnek. Ezért hangsúlyosan javaslom, hogy **a szaktárca saját tevékenység-pályázati forrással NE rendelkezzon: maradjon meg államigazgatási kompetenciájában!**
- Vissza kell adni a szakalkalmazottaknak a korábban adott **dokumentumvásárlási keretet!**
- Vissza kell vezetni a **továbbképzési normatívát**, ám annak személyi hatókörét érdemes a teljes állású szakalkalmazottakra szűkíteni!

3. FELSŐFOKÚ SZAKKÉPZÉS ÉS SZAKTUDOMÁNY

A megfelelő jogi és pénzügyi környezet azonban csak **akkor lehet hatékony, ha a közművelődésben magasan képzett, professzionális szakemberek** dolgoznak. Ennek a feltételnek azonban a jelenlegi felsőfokú szakképzés nem felel meg a korábban ismertetett képzés-váltási okok (*művelődésszervező helyett közösségszervező*) miatt. Súlyosbítja ezt a helyzetet, hogy a szakképzés félszáz éve alatt sem jött létre a közművelődés saját alkalmazott tudománya: a **kultúra- és művelődéstudomány** – gátolva így az ágazat szellemi fejlődését.

Ez a helyzet két feladatot indukál:

- Revitalizálni kell** a 2006 előtti önálló – tehát nem az andragógián belüli! – **művelődésszervezés BA szakot**. Ennek létrejötte egyúttal feleslegessé teszi a *közösségszervezés BA szak kulturális szakirányát*. Előbbi így tisztán és

egyértelműen a kulturális szféra lényegi emberi cselekvésére, a **művelődés**re tud koncentrálni, és egyúttal autentikus képzettségi bázisa lesz a *közösségi mediátor MA* szaknak; utóbbi pedig a társadalmi szféra emberi cselekvéseit segítő közösségfejlesztés és -szervezés szakmája maradhat.

- b) A szaktanszékek és további szakemberek közreműködésével el kell kezdeni kidolgozni a **kultúra- és művelődéstudomány** elméleti kereteit, szinoptikusan a bölcsészet- és társadalomtudományi képzésekbe illesztve. Velük összhangban fel kell építeni a képzési és tudományos fokozatok szerzésére alkalmas belső rendszerét. E munka keretei között – a létrehozandó országos szakmai központtal együtt – érdemes kidolgozni a szakma protokoll-rendszerét is.

4. SZAKMAI HÁLÓ ÉS SEGÍTŐ/FEJLESZTŐ MUNKA

Végül szólni kell a közművelődés alkalmazottainak segítségéről és fejlesztéséről, amelynek évtizedeken át a Magyar Művelődési Intézet és a megyei művelődési központok, ill. közművelődési tanácsadó központok voltak a motorjai.

- a) A szakminisztériumban – a korábbi hagyományoknak megfelelően – önálló Közművelődési Főosztály szükséges a közművelődés igazgatásához. Munkatársaitól elvárható a szakmai nyilvánosságban a közvetlen kommunikáció.
- b) A jelenlegi méltatlan és szakmailag kontraproduktív helyzetet meg kell szüntetni: megfelelő infrastrukturális, személyi és pénzügyi feltételekkel egy arra alkalmas irodarendszerben **létre kell hozni a szakma országos elméleti központját/intézetét**, amelynek nem dolga az operatív közművelődési gyakorlat, ellenben funkciója a közművelődés elméleti és gyakorlati-lokális elemzése, szakmai segítése és fejlesztése.
Fő feladatai az alapvető hazai és nemzetközi szakmai információk gyűjtése, feldolgozása és visszatükrözése; a szakemberek továbbképzése, a szakfelügyelet működtetése, művelődéskutatások, szakkönyvtár működtetése, elektronikus és egyéb kiadványozás stb.
- c) A **megyei közművelődési tanácsadókat** két okból is javaslom megtartani az **intézet/központ szervezeti keretein belül**:
- Így garantálható egységes közművelődési szemlélet, mert a megyei fenntartás időszaka alatt megengedhetetlenül nagy volt a szóródása az intézményi gyakorlatuknak.
  - A megyei közgyűlések politikai karaktere miatt erős nyomás alatt tartanak a nekik visszaadott központokat. Természetesen sokkal nagyobb szakmai, pénzügyi és munkajogi önállósággal dolgoznának, mint a mai kézivezérlésben – leginkább is a levéltári intézményrendszerhez lehetne hasonlítani a kívánt modellt.

Összegzésül

1. Javaslataim vitára születtek. Kétségkívül tézisszerűek is, ám ennél részletesebb indoklások egy közvetlen szakmai kommunikációban értelmesek és szükségesek.
2. Javaslataim messze nem merítik ki a közművelődés teljes spektrumához szükséges teendők sorát. Itt és most a legfontosabbakat vettem számba.
3. Javaslataimban vannak ugyan önmagukban is megvalósítható tételek, de alapvetően egymással szoros összefüggésben értelmezhetőek és megvalósíthatóak.